

A THORNI CORVIN-KÓDEXRŐL.

SCHÖNHERR GYULÁTÓL.

A Corvina maradványai tanulmányozásában pár év óta szünet állott be. Új felfedezésekről, úgy látszik, egy időre le kell mondanunk; a levéltári kutatások sem juttatnak semmi adathoz, a miből a budai királyi könyvtár s kódexei felől eddig ismeretlen részleteket tudhatnánk meg. A nagy lendület mellett, melyet e kérdés irodalma az utolsó 20 év alatt vett, azt kellene hinnünk, hogy a ma ismert Corvin-kódexek felől a szakemberek elmondták minden mondanivalóikat. Pedig a dolog nincs egészen így. Ismerjük az Európa-szerte elszórt kódexek jegyzékét s hosszabb-rövidebb leírásokat bírunk felőlük. E leírások azonban a legtöbb esetben hézagosak, igen kevésé elégitik ki a bibliografusok várákozásait. S bár a kérdés újabb művelői már általános szempontokból is kezdtek a tárgyhoz szólani, a tulajdonképpeni tennivaló még mindig a részletek összehordásában van. Az ismert kódexek pontos, szakszerű leírása, mindannak egybefoglalásával, mit a régi és újabb irodalom felőlük elmondott, ez képezi a kérdés alfáját, s csak ha ezzel teljesen végeztünk, akkor kerülhet a sor a részletek összegezésére, akkor válik lehetővé, hogy a Corvina kérdése teljesen letárgyaltassék s a hely kijelöltessék számára, mely őt a nemzeti művelődés történetében megilleti.

A thorni kódex, Naldus Naldius »De laudibus Augustae Bibliothecae« című ismert művének Mátyás könyvtára számára készült kézírata, azok közé a Corvin-kódexek közé tartozik, a melyekkel a Corvina-irodalom legtöbbet foglalkozott, a nélkül, hogy maig teljes bibliografiai leírást birtunk volna felőle. Elsőnek Rezik János tesz róla 1684-ben említést. Rezik, az eperjesi kollégium híres tanára, előbb a thorni gymnasiumban tanított, s ennek könyvtárában

alkalmat nyert megismerkedni e kézirrattal s annak tartalmával.¹ Két évvel később történt Buda elfoglalása, mely a Corvinának ott talált maradványait a bécsi udvari könyvtárba juttatta; annál nagyobb lön tehát az érdeklődés e kódex iránt, melynek tartalma oly részletes adatokat őrizett meg a könyvtár gazdagsága felől.

A tudós jenai tanár, Schmeizel Márton hazánkfia, ki egy magyar történelmi forrásokot tartalmazó gyűjteményes munka kiadását tervezte, a kódex egész szövegét fel akarta abba venni. Tervét Jänichen Péter, thorni gymnáziumi igazgató hjtotta végre az 1726—31. években megjelent »Meletemata Thorunensia« czimű kiadványában, miután Mátyás király tudományos érdemeiről előbb külön kiadott, s utóbb e gyűjteményben újból lenyomott értekezésében a kódex bibliografiai leírásával foglalkozott.² Az általa közzétett szöveget Bél Mátyás is kiadta a »Notitia Hungariae Novae« III. kötetében.³ A tudományos irodalomban ekként ismertté válva, Naldus műve azóta állandó forrásául szolgált mindazoknak, a kik Mátyás könyvtárával foglalkoztak, vagy általában a nagy király humanista tevékenységének méltatását tűzték ki feladatukul. Ily czimen jutott be szövegének nagyobb része Ábel Jenő utolsó munkájába, az Irodalom-történeti emlékek II. kötetébe, mely olasz humanista írók Mátyást dicsőítő műveit tartalmazza.⁴ Bibliografiai szempontból azonban az értékes mű mindeddig igen kevés mértékben részesült abban a figyelemben, mely nemcsak tárgyánál, de provenienciájánál fogva is megilleti. Römer Flóris ugyan 1874-ben csak azért ment el Thornba, hogy színről színre láthassa Mátyás könyvtárának e nevezetes maradványát;⁵ de semmivel sem jegyzett többet úti

¹ Rezik kézirata, melyeken a kódexet leírta, később Dobai Székely Sámuel útján Bél Mátyáshoz került. Notitia Hungariae Novae, III. k. (Bécs, 1737.), 590 l.

² Jänichen »Dissertatio de meritis Mathiae Corvini Pannoniae regis in rem literarium« czimű értekezése először 1717-ben a késmárki Moller Gáspár disputációi bevezetéseként, másodsor a »Meletemata Thorunensia« III. kötetében a kódex szövegkiadásának függeléke gyanánt. (97—114. l.) jelent meg. Schmeizel tervéről ugyane kötet előszavában találunk említést.

³ 589—642. l.

⁴ Ábel közleménye a bevezetés teljes szövegén kívül csak a költemény I. könyvét adja egészen, a II. könyvből elhagyta a 101—388. sorokat, a III. könyvet egészen, és a IV. könyvből az 1—151. sorokat.

⁵ Corvin-kódexek Thornban, Königsbergben és Szent-Pétervártt. Magyar Könyv-Szemle, 1876. I. s k. I.

naplójába felőle, mint a mit már Jänichenből tudtunk. Csontos Rómer adatai nyomán írta le a Corvin-kódexekről 1881-ben adott jegyzékében.¹ Az 1882-iki budapesti könyvkiállításon e kézirat is ki lett állítva, s a könyvkiállítási kalauz a Corvin-kódexről írt részhez e kódex második címlapjának sárga tónusú hasonmását használta fel diszítésül;² de a kalauzban adott leírás ép oly hézagos, mint a minőt Ábel idézett kötetének előszavában találunk róla.

A kódex azóta másodszer is haza került; ez év nyarán a thorni kir. gymnázium igazgatósága a legnagyobb készséggel bocsátotta azt kiváló történetrónk Szilágyi Sándor rendelkezésére, abból a czélből, hogy gyönyörű miniatűrjeit a Magyar Történelmi Életrajzokban e sorok írójának Corvin János című művéhez illusztrációkul felhasználhassa. Kedvező alkalmat nyújtott ez a kódex kimerítő bibliografiai leírására s azoknak a reá vonatkozó adatoknak egybegyűjtésére, melyek bár eddig is ismeretesekek voltak, de szét vannak szórva s így nehezen hozzáférhetőek.

* * *

A kódex, mely a thorni kir. gymnázium könyvtárában *R. fol.* 21. jelzet alatt őriztetik, 62 ívretű hártylevelet foglal magában. 1a. lapja üres, s a könyvtári jelzeten kívül a könyvtár régibb és újabb bélyegével van ellátva. Az 1b. és 2a. lapok szintén üresek. A 2b. lapon arany és kék váltakozó sorokkal a könyv czime olvasható:

IN HOC
VOLVMINE CONTI
NENTVR NALDI NALDII
FLORENTINI EPISTOLA DE LA
VDIBVS AVGVSTAE BIBLIOTHE
CAE ATQVE LIBRI QVATVOR
VERSIBVS SCRIPTI EODEM
ARGVMENTO AD SERENI
SSIMVM MATHIAM COR
VINVM PĀNONIAE
REGEM

¹ Magyar Könyv-Szemle, 1881. 162. l.

² Kalauz, 55. és 79. l.

E felirat kerek keretbe van foglalva, melynek négy ívnegyedet váltakozva vörös és kék alapon aranyos arabeszkek díszítik. A külső keretet virágdísz képezi, kék és vörös virágokkal és arany cifrázatokkal.

A 3^a. lapot a tulajdonképeni címlap foglalja el, melyet hí színnyomatú hasonmásban mutatunk be t. olvasóinknak.¹

E címlap a fényesebb kiállítású firenzei kéziratok ismert modorában van összeállítva. A szöveget díszes keret fogja körül, melyet kék, vörös, arany és zöld virágokból és levelekből összerótt arabeszkek töltenek ki. A keret szerkezeti összefüggésben van a fejezet címét magában foglaló fejlécczel és a nagyméretű kezdőbetűvel. Alsó szélén, mely szokás szerint a legszélesebb, közepén zöld babérkoszorus arany-medallionban, arabeszkes kék alapon, a magyar-cseh összetett királyi címér látható: négyelt pajzs első mezejében a pólyák, ezüsttel, (illetőleg, miután az ezüst szín az egész címérből mindenütt letöredezett, fehérrel) kezdődve, a második vörös mezőben korona nélküli zöld halmon fehér (eredetileg ezüst) kettős kereszt, a harmadik kék mezőben Dalmácia címere, a három koronás arany leopárdfej, a negyedik vörös mezőben a kétfarkú fehér (ezüst) cseh oroszlán, fején arany koronával. Középen van az eredetileg szintén ezüst, most fehér szív-pajzs, az arany ágon ülő, csőrében arany gyűrűt tartó, jobbra néző fekete hollóval. A pajzsot liliomos nyílt arany korona fedi. A medalliont kétfelől egy-egy repülő szárnyas gyermek tartja. Az oldalléczek díszítései fent és alant arany medallionokkal végződnek, és pedig a baloldali keskeny lécz ovál alakú, a jobboldali szélesebb lécz kör-alakú medallionokkal, melyekben égszínkék, felhőzetes alapon egy-egy hosszúfürtű ifjú mellképe látható. Az oldalléczek közepét kisebb kerek arany-medallionok foglalják el, kék mezővel; a jobboldaliban arany sárkány látható, nyaka köré tekerőzött farkkal, a baloldali-ban arany kút; amaz egy, ez két szárnyas gyermek számára képez támaszkodási alapot. Ugyanily medallion foglalja el a felső kereszt-lécz közepét, kék mezejében arany hordóval.

E keresztlécz alatt, ezzel párhuzamosan, egy keskeny fejlécz

¹ A Magyar Nemz. Múzeum könyvtára Cserna Károly festőművész által sikerült másolatot készíttetett e címlapról gyűjteménye számára, s erről készült az ide mellékelt hasonmás, mely e sorok írójának »Corvin János« című művében is (Magyar Tört. Életrajzok, X. évf. 4. füzet) megjelent.

vonul el, melynek kék mezején arany betűkkel a következő czím olvasható:

NALDI NALDII FLORENTINI EPISTOLA DE
LAVDIBVS AVGVSTE BIBLIOTHECAE AD MA-
THIAM CORVINVM REGEM SERENISSIMVM †-

Ez alatt van a rózsaszín alapra festett, aranyos arabeszkekkel diszitett, nagy C kezdőbetű, melynek miniatűrje égszínkék alapon zöld galléros rózsaszín ruhába öltözött, hosszúfürtű ifjú (Csontos szerint a szerző) mellképét ábrázolja, fején vörös főveggel, két kezében mellére szorított nyitott könyvvel.

Az Epistola a 12^a. lapon fent a negyedik sorban végződik; a lap többi része üres. A 12^b. lapon finom tollrajzú, virágos arabeszekből összerótt arany keretben a kézirat többi részét elfoglaló költemény czíme olvasható, arany és kék váltakozó sorokkal:

IN SEQUENTIRVS CON
TINENTVR LIBRI QVATV
OR VERSIBVS SCRIPTI DE
LAVDIBVS AVGV
AVGVSTAE (*így*)
BIBLIOTHE
CAE

A 13^a. lapon szintén arannyal és késsel írt:

NALDI NALDII FLORENTINI DE LAVDIBVS AVGV-
STAE BIBLIOTHECHAE LIBER PRIMVS AD MATHIAM
CORVINVM PANNONIAE REGEM SERENISSIMV̄

czímmel kezdődik a költemény első könyve. E lapot keskeny fej- és oldalléczből készült, virágos lapszéli diszítés ékíti, az első verset kezdő gyönyörű nagy C betűvel.¹

A 24^b. lapon a 11. sorban kezdődik a költemény 2. könyve, a 34^b. lapon a 4. sorban a 3. könyv, a 45^a. lapon a 3. sorban a 4. könyv, mindegyik arannyal és késsel írt háromsoros czímmel, s ezalatt rendkívül finom kivitelű aranyos kezdőbetűvel.²

¹ E lapszéli díszítés és kezdőbetű fel lett használva Corvin János életrajzának 3. lapján.

² A 2. könyv Q, a 3. A, a 4. H betűvel kezdődik. Az A kezdőt lásd Corvin János életrajza 84. lapján.

Az egész munka a 59a. lapon az 5. sorban végződik, a következő, halvány vörös betűkkel írt kolofonnal:

FINIS LIBRORVM QVATVOR
 NALDI NALDIJ IN
 MATHIAM SERE
 NISSIMVM PAN
 NONIAE
 REGEM
 ∴☞

Ezután még 4 (59b.—62b.) vonalozott üres hártylevél következik.

A kézirat fehér szűz, talán jobban mondva zsenge hártýára van írva, szabályos gömbölyű olasz írással, melynek jellegéről a mellékelt színes hasonmás teljes fogalmat nyújt. A levelekből az 1—2. külön, a többiek 10—10 levelenként képeznek egy ívet, van tehát egy két levélből álló csonka és hat 10-leveles ív, melyek közül a 3., 4., 5. és 6. ívek függőlegesen írt custosokkal vannak ellátva. Egy oldalon 20 sor szöveg van. A lapszálen helyenként a szöveg tulajdonnevei ismétlődnek; e sötétebb tintával írt széljegyzetek, figyelmesebben nézve, nem a kézirat írójától származnak.

A könyv eredetileg aranyos virágokkal átszőtt biborszínű bársonyba volt kötve, négy ezüst csattal; a kötés tehát körülbelül megegyezett a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárában őrizett, »Sancti Augustini De civitate dei libri XXII« című Corvin-kódex kötésével.

Ez a kötés Rezik és Jänichen idejében, bár rendkívül megromgált állapotban, meg volt.¹ Az utolsó másfélszázad azonban nem tudta megőrizni azt, a mi annyi időn keresztül megmaradt. A thorni könyvtárnak 1724-ben néplázadás, a jelen század elején pedig francia megszállás veszélyeivel kellett megküzdenie; mily nagy veszteségeket szenvedett ez alkalmakkor, mutatja, hogy a Jänichen által leírt 148 kéziratból csak 18 maradt meg a könyvtár birtokában.² Nem csodálhatjuk tehát, hogy kódexünk eredeti kötése teljesen elrongyolott, s az utóbbi időben egyszerű fekete félvászon

¹ Meletemata Thorunensia, III. k. 205. l. Bél, Notitia Hung. Novae, III. k. 590. l. V. ö. Rómer, i. h.

² M. Curtze, die ggl. Gymnasial-Bibliothek zu Thorn und ihre Seltenheiten. Altpreussische Monatschrift, 1868. 150. l.

kötéssel lett felcserélve, mely a fényes belsővel semmikép sincs összhangzásban.

A mi a kézirat kiállítóit illeti, a másolóról sem maga a kötet, sem egyéb adatok nem nyújtanak felvilágosítást, s a miniator meghatározásánál is csupán a diszítések jellegétől vont következtetésekre vagyunk utalva. Csontosí a kézirat miniatürjeiben Attavante munkáját ismeri fel, s tény, hogy e miniatürök egész jellege a legapróbb vonásokig megegyezik a híres firenzei könyvdiszító nevével jelzett kódexek diszítésével. Még az ezüst szív-pajzst sem nélkülözzük, a mit Csontosí Attavante munkáinak felismerésénél kétségbevonhatatlan kriteriumnak nyilvánított, ámbár e pontnál többen nem értenek vele egyet, s nem hajlandók az ezüst szív-pajzst hiánya miatt elvitatni Attavantétól oly kódexeket, melyek, mint a bécsi Philostrates és a prágai Thomas de Aquino, minden részletükben az ő kezére vallanak.

Hogy került e kézirat a budai könyvtárból Thornba, a távoli kis porosz város gymnáziumi könyvtárába, erről sincs semmi közelebbi adatunk. A könyvtár egy másik, Römer által¹ ismertetett cseh kézírata: »Heraclitus, seu de vita humana«, Jänichen szerint Buda 1686-iki visszafoglalásakor jutott egy katona birtokába, a kitől Bécsben Zernecké Jakab Henrik thorni polgármester váltotta magához.² Rezik feljegyzéséből azonban tudjuk, hogy Naldi kézírata már 1684-ben itt volt. Tehát nem tartozik az 1686-ban szét-hordott hadizsákmány közé. Rezik szerint, mielőtt a törökök Buda várát (1541-ben) elfoglalták, jutott »valami becsületes ember kezébe, a ki nevének emlékére a thorni könyvtárnak ajándékozta.«³ Honnan vette ez adatot, nem tudjuk; ha igaz is, a derék ajándékozó nem érte el célját; ajándéka megmaradt ugyan, de neve a késő utódok előtt feledékenységbe ment. A thorni Jänichen semmit sem szól a kézirat provenienciájáról. Curtze M. thorni tanár a könyvtárról 1866-ban írt ismertetésében, a nélkül, hogy bizonyítékokra hivatkoznék, azt mondja, hogy az »a pesti (!) könyvtárból közvetlenül került Thornba.«⁴ Tudnunk kell azonban,

¹ I. h.

² Jänichen, Notitia bibliothecae Thorun. (Jena, 1723.) 34. l.

³ Bél, Notitia Hungariae Novae, III. k. 590. l.

⁴ I. h. 145. l.

hogy a thorni könyvtárat 1594-ben alapították,¹ s így feltéve, hogy a kódex Buda 1541-iki elfoglalása előtt került ki a királyi könyvtárból, mégis kellett neki bizonyos viszontagságokat kiállani, mielőtt Thornba jutott. A mit különben a régi, 1684-ben már csak foszlányokban ismert kötés elpusztulása is eléggé bizonyít.

Közleményünk hiányos maradna, ha nem emlékeznénk meg a kézirat szerzőjéről, ámbar e pontnál is jóformán ismert adatok összegezésére kell szorítkoznunk.

Naldo Naldi, vagy latinosan Naldus Naldius, egy toscanai család sarja, mely Sienának, Firenzének több jeles embert adott, Firenzében, Lorenzo Medici korában élt, s a szerviták rendjéhez tartozott. Marsilio Ficino tanítványa volt, ki műveiben igen szépen emlékezik meg róla;² szerzetének firenzei iskolájában a költészetet tanította az ifjaknak, s ő maga is elég sikerrel foglalkozott az irodalom művelésével. Megírta Gianozzo Manetti, a jeles firenzei tudós és diplomata életrajzát,³ s latin versei közül néhány kéziratban és nyomtatásban napjainkig is eljutott.⁴ Medici udvarába járatos volt és összeköttetésben állott Polizianoval s a többi humanistával, a kik a nagy fejedelem környezetét képezték.⁵

Mind ez adatoknál jobban érdekel bennünket az, a mit ő maga mond el magáról, t. i. ismeretsége Taddeo Ugolettivel, Mátyás király könyvtárnokával, mely nevét a budai könyvtárral hozta kapcsolatba. Mikor Ugoletti Corvin János neveltetését befejezve, 1485-ben Firenzébe ment és itt a király számára nagy könyvrendeléseket tett, a másolási munkák felügyeletét Naldira bízta. E viszonyból kifolyólag a költő érdeklődése a Corvina felé fordult s a lelkesült magasztalások, melyekkel Ugoletti a budai könyvtárat és annak megteremtőjét elhalmozta, adták az impulzust Mátyáshoz

¹ Jänichen, Notitia bibl. Thornnensis, 13. l.

² Epistolái I. könyvében »*deliciae Phoebi*« jelzővel illeti.

³ Kiadták Burmann a Graevius-féle Thesaurus antiquitatum et historiarum Italiae IX/VIII. kötetében (Lyon, 1723.) és Muratori, Rerum Italicarum XX. k. (Milano, 1731.) 519. l.

⁴ A Biblioteca Laurentianában is van tőle kézirat; (I. Bandini, Catalogus cod. XXV. k. 211. l.) Több verse a Carmina poetarum Italarum (1719—26.) VI. kötetében jelent meg.

⁵ Naldi életrajzának adatai össze vannak gyűjtve a Boccardo-féle Nuova Enciclopedia Italiana XV. kötetében, (Torino, 1883.), 29. l.

intézett epistolájának és könyvtárát dicsőítő nagy verses művének megírására. Munkája, melynek méltatása túllépi e közlemény határait, a Mátyásnak ajánlott, fényes kiállítású kéziratban maradt meg napjainkig. Érdekes azonban tudni, hogy egy kéziratoss példánya a múlt század elején megvolt a híres lipcsei tanár, Mencke János Burkhard könyvtárában.¹ E kézirat kiállítása és további sorsa iránt érdeklődéseinket további nyomozások vannak hivatva kielégíteni.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUMI KÖNYVTÁR ŐSNYOMTATVÁNYAINAK JEGYZÉKE.

HORVÁTH IGNÁCZTÓL.

— Ötödik, befejező közlemény. —

772. MAGNI DE PARIISI (IACOBUS). Sophilogium. (Köln, Goetz Miklósnál.)

1a. l. a tabula, ily kezdettel: () Equuntur capitula So | philogij Et primo de pri | mo tractatu primi libri. *3a. l.:* Incipit Sophilogiū cu | ius finis est ama'e sciēcias | *stb. Végén, 167a. l.:* Explicit Sophilogiū feliciter.

2r., gót betűkkel, jelzet, custosok és lapszámolás nélkül, 2 hasábon 38 sorral, 167 levél.

V. ö. Hain, 10468.

Inc. s. a. 1286. A 3. és 4. lapon rubrumos kezdőbetűkkel. A 3a. lap felső szélén: *Liber iste concessus est fratri Iohanni Schyphower de Meppia ad usum vite. 1498. Vivat in Christo.* Ugyane kézzel a lap alján: *De Meppen nate sit quoque malum procul a te. 1. 50. Thome Aquinatis.* A colophon után: *Liber iste est concessus fratri Iohanni Schyphower ad usum vite 1498.* A szövegben XV. századi jegyzetek.

773. MANDEVILLE (JEAN DE —). Itinerarius ad partes Hierosolymitanas. (A «Voyage à Jerusalem» cz. munka latin fordítása.) 4r. 71 levél.

Hain, 10643.

Inc. s. a. 1524. (coll. nr. 3.) Horvát István könyvtárából; XVII. századi széljegyzetekkel.

¹ Bibliotheca Menckeniana, (Lipcse, 1723.), 599. l.